

adatot, hogy nem annyira „tapintatosan” mint inkább nyíltan és egyenesen kimondjam azt, amit másutt is hangzóztattam, hogy egyetemes kultúra csak a nemzeti kultúrákból fejlődhet, tehát a nemzeti kultúrát elnyomni a nemzetköziség nevében bűn és ostobaság. Konklúzióképpen pedig a nemzeti kultúra és a nemzeti hagyományok ápolására buzdítottam az ifjúságot. Kollégáim, barátain megdöbbenve hallgatták „ellenforradalmi” beszédemet. Bár szívből helyeselték minden szavamát. Kopp direktor úr elkérte a beszéd szövegét, hogy szűkebb körben közzétesse. Dr. Bodnár „antiszemita”, de kedves kollégám, aki félreértésből úgy hallotta, hogy beszédemet az u. n. „direktorium” kérte el, féltő gonddal sietett hozzám: „Hogy lehet egy zsidó ilyen buta? Még írásban is adod, hogy mit mondottál!” — „Jó kézben van az” — nyugtattam meg kollégámat. Önmagamát meg azzal nyugtattam meg, hogy amit mondtam, az a meggyőződésem, amit nem titkoltam és nem is fogok titkolni sohasem.

(Itt a cenzura egy cikkünket törölte.)

Peisner Ignác:

Goldziher Ignác hetvenedik születésnapjára.

Vérbeli tudósnak munkában és sikerekben gazdag élete jelentős állomáshoz jutott: világhírű orientalistának, Goldziher Ignác f. hó 22-én hetvenedik évét tölti be. A sémi nyelvtudomány terén Goldziher munkásságának terjedelme és mélysége által, szinte egyedül álló jelenség. Mert ő ennek a rengeteg tudománynak minden ágát egyaránt bírja és műveli; épp oly kitűnő hebraista, mint arabista; épp oly járatos a sémi népek irodalmában, mint vallásában és filozófiájában; — amellet, a mi kevés tudósnak adatott, ő benne a „Spezialforscher”, a tudomány egyes korlátolt szíkjén kutató, szerencsésen egyesül a különleges tudományokat összefoglaló, a különböző területeket áttekintő és átható gondolkodóval. És, ami még kevesebb tudósnak adatott, ő a legelvonhatóbb tanokat és elméleteket is oly élvezetesen tudja előadni, hogy az olvasó — mint egy gyönyörű, könnyen sikló költeménynél — nem is sejtí az az óriási munkát, amely előadása mögött rejlik. Goldziher a jelenkor egyik legismertebb, világraszóló tudósa: Eötvös Lóránd hr. halála óta az egyetlen magyar tudós, aki, anélkül hogy kereste volna, világhírré tett szert. És akik ismerik, itt és a külföldön, rajongnak azért a szerény, de mégis öntudatos; komoly, de szeretetreméltó tudósert, aki előtt kalapot emelnek a tudomány legelső korypheusai. A művészetben lehetnek és vannak csodagyermek, mert hiszen a művész születik — ezek csodagyermek, de a természet érdeméből. De a tudományban is vannak csodagyermek, csodái a szorgalomnak, a gyors felfogásnak, a merész, nagyarányú koncepcióknak, csodagyermek saját érdemükből. Ilyen csoda-

gyermek volt Goldziher. Még csak tizenhat éves volt, amikor a „Hazánk és Külföld”-ben törökből fordított kis meseje jelent meg, és alig tett érettségét, az Akadémiai Értesítő közölte „Adalék a sémi filozófiához” c. cikkét. Ezt gyors egymásutánban követik értekezései az álmok jelentőségéről a régi hébereknél, a hetes számról az araboknál; „Mit nyerhetünk a beduin élet ismerete által az ótestamentum megértésére nézve?” stb. Értekezéscímei, amelyek majdnem egytől-egyig valami fontos tudományos megállapítást, haladást, felfedezést jelentenek, Szinnyi József „Magyar írók élete és munkái”-nak 1894-ben megjelent III. kötetében négy hasábot töltenek be és legalább ugyanannyi helyet követelnének az utóbbi negyedszázadban kiadott értekezéseinek címei. Önálló könyveinek hosszú sorozata is 1870-re nyúlik vissza. Ebből az esztendőből való a „Studium über Tanchum ieruschalmi”, azután csakhamar következik: „Beiträge zur Sprachgelehrsamkeit bei den Arabern” stb. és 24 éves korában a m. t. Akadémiához jelentést terjesztett be „keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra a keleten”. Első nagyobb terjedelmű műve, amely méltó feltűnést keltett és szerzőjét egy csapásra híressé tette. „Der Mythos bei dem Hebräern” (Leipzig, Brockhaus, 1876.) volt. (Ajánlva Kármán Mózesnek „als kleine Gegengabe für so viele geistige Anregung u. Erhebung.”) A múlt század hetvenes éveiben az összehasonlító vallástudomány még csak gyermekéveit élte és Steinthal H., Müller Miksa, Kuhn A. és mások kutatásai főleg az indogermán nyelvekre terjedtek ki. Általános volt akkor az a meggyőződés, hogy a sémi népeknek a mythos idegen; és hogy a mi mythosai elemek bennük mégis mutatkoznak, azokat idegenből tulajdonították el. Goldziher azt igyekszik kimutatni, hogy a hébereknél az őskorban, mielőtt az egy isten tanát vallották, igenis voltak mythosai, ha nem is rendszeres mythológiáik, mint a görögöknek vagy rómaiaknak. Hogy mennyire sikerült a maga elé tűzött nehéz feladatot megoldania, annak bírálata nem tartozik a sorokra, de azt igenis el kell ismerni, hogy az akkor huszonhat éves szerzőnek könyve olyan hatalmas tudományos apparátusról, olyan sokoldalú készületről és a terjedelmes szakirodalomnak olyan alapos ismeretéről tanuskodik, hogy az olvasót, ha nem is ért vele mindenben egyet, bánulatba ejti. Hellyel-közzel magyar vonatkozásokkal is találkozunk e műben. „was — amint előszavában mondja — unso natürlicher war, als ich das Buch ursprünglich in meiner Muttersprache zum Behufe akademischer Vorlesungen abfasste und dann selbst ins Deutsche übersetzte”. Goldziher nevezis már 1872 óta magántanára volt a budapesti egyetemnek.

Nincs szándékunkban e helyen Goldzihernek összes nagyobb műveit — amelyek száma harmincra tehető — ismertetni. Legnagyobb részök német és magyar nyelven jelent meg, de vannak angol és francia munkái is. Azonkívül dolgozótársa volt több nagyobb magyar és külföldi gyűjteményes munkának, így nevezetesen a Nagy képes világtörténelemnek, az Egyetemes irodalomtörténetnek, továbbá a „Kultur der Gegenwart”-nak, a modern tudomány e hatalmas encyclopédiájának. Ebbe rajta kívül még csak egy magyar tudós dolgozott: Riedl Frigyes, aki a magyar irodalmat ismerteti. Goldziher e vállalat két kötete részére szolgáltatott értékes dolgozatokat; a filozófia történetében az arab és zsidó filozófiát, a keleti vallásokban az izlámot ismerteti. Dolgozatai diszkrét válnak a nagyarányú vállalatnak, amely-

nek többek között Wundt, Oldenburg, Grube, Windelband, Schumann, Eman, Berold stb. a munkatársai. Egyik igen kiváló műve Goldzihernek a „Vorlesungen über den Islam“ (Heidelberg 1910). Ezen felolvasások, amelyeket G. az American Committee for Lectures on the History of Religions meghívására szándékozott tartani, de mert egészségi állapota megakadályozta abban, hogy Amerikába utazzék, kiadta könyv alakjában. Csakis Goldziher volt képes alig 300 lapon olyan kitűnő rövid és mégis teljes vázlatot nyújtani az izlám keletkezéséről, fejlődéséről, szektáiról és későbbi alakulásairól — olyan nyelven, hogy a tudós éppugy leli benne örömét, mint a laikus. (A mű megjelent magyarul is az Akadémia kiadásában.)

Hogy milyen jelentősége, milyen tekintélye van Goldzihernek az egész világon, legjobban mutatják azok a kitüntetések, amelyek az évek során érték. Az udvari tanácsosi címen kívül mind oly kitüntetések, amelyek tudományos működésével állanak szoros kapcsolatban. Nincs az a külföldi tudományos testület, amely nem szívesen volt volna őt tiszteletbeli vagy rendes tagjai sorába iktatni. És talán alig van Európában tudós, aki annyi kitüntetésben részesedett volna, mint ő. Az akadémiai almanach következőképen sorolja föl G. külföldi kitüntéseit: a Cambridge-i egyetemen tiszteleti Doctor Literarum, az Aberdeen-i egyetemen tiszt. Doctor of Laws, az angol Royal Asiatic Society, az American Oriental Society, a Deutsche Morgenländische Gesellschaft, az Institut Egyptien, a helsingforsói Finn-ugor társaság, a kalkuttai Asiatic Society, a stockholmi Vallástörténeti Társaság tiszteleti tagja, a kopenhágai kir. tud. akad. s a londoni British Academy, a szentpétervári akadémia, az amsterdami kir. tud. akadémia, a porosz kir. tud. akadémia, a göttingai kön. Gesellschaft der Wissenschaften, a madridi Real Academia de la Historia, a bajor kir. tud. akadémia lev. tagja, a hágai Koninklijk Instituut voor Nederlandsch-Indie és a párizsi Société Asiatique, a Jewish Historical Society of England külföldi tagja, a VIII. Nemzetközi Orientalista Congressus (1899) nagy aranyérmének tulajdonosa. (Ezt az érmet a svéd király személyesen nyújtotta át Goldzihernek.)

Élete folyása nem mutat kirívó mozzanatokot, így ritmusa a tudós fejlődésének és elismerésének állomásaiból tevődik össze. A magántanárságból nem élhetvén meg, 1876-ban a pesti izr. hitközség titkári állását vállalta el, amelyet lelkiismeretesen, sőt pedánsan töltött be. 1894-ben megkapta a rendes tanári címet. Vámbery halála után nyilvános rendes tanár lett. A M. T. Akadémia 1871-ben (21 éves korában!) levelező, 1892-ben rendes, 1911-ben igazgatósági tagjává választotta; 1905 óta egészen a legutóbbi nagyvültség elnöke volt az I. (nyelv- és néptudományi osztálynak).

Hallgatói és tisztelői több ízben ragadták meg az alkalmat, hogy ragaszkodásuknak ünnepi kifejezést adjanak; így 60. születésnapjára ünnepi kötetet adtak ki, tanári működésének 40. évfordulójára pedig külföldi szaktársai Festschrift-tel lepék meg. Mi magyar zsidók büszkék vagyunk Goldziherre, a mi magyar és zsidó tudósra, akinek fénye az egész művelt világra árad és akinek erős, hazafias érzése ellenállt minden, a külföldről jövő csábításnak. Adja az ég, hogy még soká legyen a mienk testi és szellemi frissességben!

Dr. Blau Lajos: MI A TALMUD?

— Részlet a világhírű tudósnek a „Mi az igazság“ felvilágosító kiadványok sorozatából megjelenő füzetéből. —

A Talmudról beszéltek már a középkor derekán, irtak is róla Európában a XIII. század eleje óta, először Spanyolországban és azóta több ízben más országokban is, de soha annyiszor nem emlegették, mint az utolsó ötven évben. *Agobard* lyoni érsek már a IX. században közrebocsátott négy levelet a zsidók ellen, melyekben őket vallásuk, az ő szavával: babonáságuk miatt is támatta, mivel Lajos király, Nagy Károly fia és utódja udvaránál bejáratosak, kedveltek voltak. *Judit* királyné maga is pártolta őket, de *Agobard* a Talmudot még nem bántotta, noha misztikus zsidó könyvre hivatkozott. A Talmud csak akkor keltett nagyobb érdeklődést keresztény körökben, mikor a középkorban szokásos disputációk nem vezettek a zsidók megtérítésére. Héber és arab nyelviskolát alapítottak, hogy a zsidókkal és mohamedánokkal való vitaközásra kellően felkészüljenek. Könyvei a tudósok számára irattak, kisebb-nagyobb tudással — a szerzők között sok zsidó apostata volt —, de a nép ezekről a könyvekről tudomást nem vett. Nagyobb hullámokat csak az a nagy tusa vetett, mely *Reuchlin*, a nagy német humanista és *Pfefferkorn* kitért zsidó közt folyt. A humanista műveltség és a középkori felfogás vívta az ütközetet a Talmud körül, egyfelől *Reuchlin* János, kora legnagyobb német tudósa, másfelől a kölni dominikánusok, *Hochstraten* főeretnek-mesterrel az élükön. Ez volt a reformáció előcsatája. A harc a zsidók beavatkozása, körülbelül tudta nélkül folyt, melynek örökké fénylő emléke „A sötét férfiak levelei“ ismert irodalmi alkotás. A császár és a pápa végül *Reuchlin* szavára hallgattak, az elkobzástól és elégetéstől megmentett Talmudot ezután *Bomberg* Dániel antwerpeni nemes, a héber könyvkiadók legnagyobbika, 1520-ban kinyomatta Velencében. A nagykomoly könyveket, mint pl. a jogi kódexeket, a misekönyveket, megfelelő tiszteletet keltő külsővel ruházták fel, nagy alakban nyomták akkor, ebben az alakban adták ki a Talmudot is, melyet máig megtartott *Bomberg* és *Frobenius* bázeli keresztény kiadók jóvoltából. Az utóbbi 1578-ban a cenzurázott Talmudot a pápai engedéllyel nyomatta ki. A későbbi kiadások majdnem mind a *Marco Marini* szerzetes által eszközölt bázeli Talmud-kiadás utánnomásai és ezek forognak közközen. Már amennyiben forognak, mert a legtöbb modern író, ki a Talmuddal perbe száll, a Talmudot rendszerint nem is látta, semmiesetre sem forgatta. Idézeteik *Eisenmenger* XVIII. századbeli „Entdecktes Judentum“ című kétkötetes munkájából crednek, ki a gyűlölet nagyjóüvegével mindent összehordott, amit zsidó valaha irt és a zsidók ellen fordítható-ferdíthető. A kifogásolt nyilatkozatok az egyik iratból a másikba vándorolnak, bármily hamisak, valósággal halhatatlannok. Ezekkel foglalkozni hiábavaló fáradság, mert a gyűlöletet lehet legyőzni, de nem lehet meggyőzni. A Talmud ellenesei nem akarnak felvilágosíttatni, de vannak igazságosan gondolkozó emberek, akik az igazságot akarják tudni, ezek számára írom e rövid ismertést egy befeketített nagy műről, az ókori kultúra egyik nagy emlékééről. El akarom felejtetni egy pillanatra, hogy zsidó vagyok — napjainkban nehéz vállalkozás — csak azt nem fogom elfelejtetni, hogy mivel